

Мороз Л. І. доктор психологічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

<https://orcid.org/0000-0003-2840-6689>

Кобець О. В. доктор психологічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

<https://orcid.org/0000-0002-9096-6313>

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті детально обґрунтовано важливість організованого розвитку емоційного інтелекту під час здобуття освіти для успішного професійного становлення майбутніх психологів. Висвітлено актуальні наукові уявлення про феноменологію емоційного інтелекту та особливостей його прояву у царині фахової психологічної діяльності. Здійснено аналіз умов та чинників розвитку емоційного інтелекту у студентів-психологів. Реалізовано емпіричне дослідження актуального стану розвитку компонентів емоційного інтелекту у сучасних здобувачів психологічної освіти, у результаті якого встановлено, що більші прогресивного розвитку набувають складові когнітивного рівня, що полягають у загальній обізнаності про емоційну сферу людини та зовнішні маркери ідентифікації переживань інших людей, у той час як практично-дієвий рівень функціонування емоційного інтелекту розвинений недостатньо. Доведено, що система розвитку емоційного інтелекту студентів-психологів у сучасних українських закладах вищої освіти потребує кардинального вдосконалення та визначено пріоритетні форми, на яких мають будуватися психолого-педагогічні заходи його покомпонентного розвитку.

Ключові слова: емоційний інтелект; особистісний потенціал; професійно-особистісне зростання; саморегуляція; практичний психолог.

Вступ. Професія психолога належить до специфічного класу тих сфер професійної діяльності, ключовим інструментом здійснення яких є особистість самого фахівця. У зв'язку з цим, окрім набуття професійних знань, вмінь та навичок, важливим компонентом професійної підготовки майбутніх психологів є забезпечення їх особистісного розвитку у широкому розумінні цього поняття. Організований у стінах закладу вищої освіти особистісний розвиток студента-психолога має передбачати цілеспрямоване формування як змістовно-ціннісних аспектів його психіки (гуманістична спрямованість, орієнтація на позитивні загальнолюдські цінності, духовність тощо), так і розвиток його емоційно-вольової та комунікативної сфер. Необхідність забезпечення якісного професійно-особистісного зростання майбутніх фахівців-психологів зумовлена високими вимогами щодо результативності їх професійної діяльності в умовах кардинальних суспільних трансформацій, що відбуваються станом на теперішній час.

Питання конкретизації особистісних рис та якостей, що необхідно сформувати у процесі прогресивного особистісного

розвитку майбутнього психолога, має вирішуватися з опорою на ґрунтовний аналіз змісту майбутньої професійної діяльності. Фаховий практичний психолог, використовуючи професійне спілкування у якості базового методу впливу на психоемоційний стан клієнта, має проявляти емпатію, емоційну обізнаність, вміння керувати власними емоціями та розпізнавати емоції клієнта, а також володіти навичками самомотивації для забезпечення оптимальних професійних зусиль у емоційно напружених, неприємних ситуаціях професійного спілкування. Перераховані характеристики входять до складу особистісного потенціалу фахівця та згідно з теоретичним уявленням Н. Холла виступають елементами і у загальній сукупності утворюють такий специфічний особистісний конструкт як емоційний інтелект.

Станом на теперішній час необхідність формування емоційного інтелекту як бажаної життєвої компетенції, так і важливої особистісної складової фахових психологів підкреслювали М. Гринців, О. Ігумнова, Л. Інжигєвська, Є. Карпенко, Н. Коврига, Е. Носенко, Д. Фурсова,

А. Ярославська тощо. Це підкреслює актуальність дослідження відповідної наукової проблематики, зокрема ролі емоційного інтелекту як здатності відслідковувати власні та чужі почуття та емоції, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для спрямування мислення та діяльності. Не дивлячись на те, що проблема емоційного інтелекту як різновиду соціального інтелекту, що виступає умовою результативної професійної діяльності у соціальній та педагогічній сфері досить детально представлена у сучасній науковій літературі, її комплексність та складність зумовлює значну кількість проблемних питань, які раніше не були досліджені.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей прояву емоційного у царині фахової психологічної діяльності, аналізі умов та чинників його розвитку у майбутніх психологів, а також реалізації емпіричного дослідження актуального стану розвитку елементів емоційного інтелекту у сучасних українських здобувачів вищої освіти, що дозволить визначити пріоритетні шляхи його організованого розвитку у стінах вишу.

Теоретичне підґрунтя. Переходячи до розкриття теоретичних основ дослідження емоційного інтелекту у майбутніх психологів, варто постійно тримати у полі уваги тезу про особливу значущість особистісного розвитку студентів, які опановують людиноцентричну, допомагаючу сферу діяльності з доволі специфічними умовами праці, чим власне і характеризується професія психолога. Модернізація системи вищої освіти передбачає більш конструктивний процес професійної підготовки фахівців у області психології з точки зору його впливу на особистість.

Поява концепції емоційного інтелекту зумовлена поступовим усвідомленням у наукових колах факту тісного зв'язку когнітивних та емоційних процесів (Дж. Майер, П. Саловей), які на початкових етапах розвитку психологічної науки протиставлялись та досліджувались виключно окремо. Емоційний інтелект у моделі Дж. Майера та П. Саловей розглядається як ієрархічна структура із послідовними та взаємообумовленими рівнями та включає наступні компоненти: 1) розпізнавання емоцій та їх зовнішнього

вираження; 2) керування емоціями; 3) використання інформації про емоції у процесі мислення. Пізніше ця модель була доповнена таким компонентом як «розуміння емоцій» [1].

У широкому загалі зарубіжних концепцій та моделей емоційного інтелекту привертає до себе увагу структура емоційного інтелекту, розроблена Н. Холлом сутність якої лаконічно та по суті викладена у статті С. Марчук [2]. За Н. Холлом емоційний інтелект являє собою здатність до розуміння відмінностей між позитивними та негативними емоціями, а також між різними позитивними емоціями, що допомагає налагоджувати конструктивний діалог та взаємини з оточуючими. Структура емоційного інтелекту згідно концепції Н. Холла включає емоційну обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивацію, емпатію та здатність до розпізнавання емоцій інших людей [2]. Необхідно зазначити, що Н. Холлом на основі власної авторської моделі емоційного інтелекту було розроблено оригінальну психодіагностичну методика, що дозволяє визначити рівень сформованості кожного виділеного компоненту емоційного інтелекту та загальний рівень його розвитку. Саме цей діагностичний інструмент було використано для проведення емпіричного дослідження розвитку емоційного інтелекту серед студентів, які здобувають вищу психологічну освіту.

Серед вітчизняних науковців значний внесок у розвиток концепту емоційного інтелекту внесли Е. Носенко та Н. Коврига, які розглядали цей феномен як один із проявів множинності інтелекту та виділяли два основні його функціональні призначення: 1) реалізація успішності; 2) адаптація та подолання стресу. У руслі нашого дослідження важливою є думка цих авторкинь про нагальну необхідність цілеспрямованого формування емоційного інтелекту у процесі надання освіти, оскільки у спонтанному родинному вихованні виявлення емоцій може надмірно стримуватись та контролюватись або взагалі бути залишеним на самоплив, що робить процес формування емоційного інтелекту стихійним та малокерованим, а у наслідковому результаті його розвиток

залишитися на низькому рівні [3]. У публікаціях останніх років (Ж. Стельмашук, А. Ваклюк) також робиться висновок про необхідність цілеспрямованого впровадження у педагогічну практику заходів розвитку емоційного інтелекту як наскрізного особистісного уміння, що лежить основі ефективної комунікації з оточуючими [4]

Розглядаючи емоційний інтелект у якості провідного особистісного утворення, що забезпечує професійну компетентність майбутніх психологів, необхідно акцентувати увагу на його інтегральній ролі, що синтезує когнітивну та емоційну сферу студента у єдиний взаємодоповнюючий та гармонійно функціонуючий емоційно-когнітивний комплекс. Актуальність розвитку емоційного інтелекту у студентів-психологів базується на положенні про першочергову необхідність ефективної міжособистісної взаємодії між суб'єктами надання та отримання психологічних послуг, що має забезпечуватись з самого початкового етапу професійного становлення.

Для цієї професії характерними вимогами до фахівців є комунікабельність, емпатія, стрес-менеджмент, привабливість тощо. Спеціально для професії психолога важливою є здатність рефлексувати про способи комунікативних дій, результати професійної діяльності, свою поведінку в різних ситуаціях професійного спілкування. Таким чином, високий рівень рефлексивності є однією з умов розвитку здатності керувати комунікацією. Розвиваючи цю думку необхідно зазначити, що Е. Носенко вважала емоційний інтелект формою прояву такої складової особистісного потенціалу як рефлексивна свідомість [5]. Дослідниця доходить до висновку, що емоційний інтелект є інтегративною властивістю особистості, сутнісним ядром якої є система позитивних сенсо-життєвих орієнтацій особистості, свідомо обраних нею стратегій поведінки і самооцінки. У такому варіанті розуміння емоційного інтелекту його роль не обмежується виключно усвідомленням, розумінням та керуванням власними та чужими емоціями. Тут він виступає скоріше фундаментальним особистісним утворенням, що окрім психодинамічних та

диспозиційних властивостей особистості, включає її змістовно-ціннісні характеристики та на оптимумі свого розвитку свідчить про потужний особистісний потенціал людини. Таке розуміння емоційного інтелекту проливає світло на специфіку його розвитку у студентської молоді. Фактично мова йде про те, що якісно організована просвітницька та виховна робота, спрямована на формування високорозвиненої особистості, буде опосередковано через вплив на сенсо-життєві орієнтації особистості та формування позитивних цінностей, визначати рівень розвитку емоційного інтелекту. У той же час вибір емоційного інтелекту у якості мішені пріоритетного напрямку прикладання виховних зусиль буде «підтягувати» загальний особистісний розвиток студентів до оптимального рівня.

Е. Носенко також доводить, що в основі емоційного інтелекту лежить розвинена суб'єктна активність, що суттєвим чином корелює з рефлексивними здібностями, а його високий рівень сформованості сприяє задоволеності від життя, відчуттю суб'єктивного благополуччя та стабільності психічного здоров'я [5]. У цьому контексті емоційний інтелект у структурі особистості майбутнього психолога може розцінюватись не тільки як професійно необхідне особистісне утворення, але і як така внутрішня характеристика, що підвищує якість життя, забезпечує високу вірогідність особистої (а не тільки професійної) самореалізації та сприяє систематичному переживанню щастя. Повертаючись до майбутньої професійної діяльності здобувачів психологічної освіти, необхідно зазначити, що психологічне здоров'я та благополуччя, що досягаються завдяки високому розвитку емоційного інтелекту, зважаючи на зміст та специфіку професійної діяльності практичного психолога, будуть позитивним чином позначатись на результативності професійної діяльності психолога, який фактично зможе виступати взірцем для клієнтів та надихати їх своїм оптимальним психоемоційним самопочуттям.

Ключовою характеристикою мислення у людини з розвиненим емоційним інтелектом є саморозуміння та самопізнання. У контексті здобуття

психологічної освіти вивчення психологічних явищ – властивостей, процесів, станів – опосередковується розумінням їх в контексті самопізнання, самоаналізу, співвіднесення з власним внутрішнім світом, поведінкою, відносинами в суспільстві. Тому емоційний інтелект майбутніх психологів є наріжною підвалиною їх професійного мислення, розвиток якого відбувається від вирішення професійних проблемних ситуацій в контексті саморозуміння та самопізнання до вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із застосуванням професійних знань в освітній, дослідницькій, практичній діяльності, при взаємодії з клієнтами.

Варто також підкреслити роль психологічних знань, які отримують студенти у процесі здобуття освіти для їх особистісного становлення, зокрема, розвитку емоційного інтелекту. Студенти-психологи знаходяться в особливій ситуації особистісного розвитку, унікальність якої полягає у тому, що систематично отримуючи логічно структуровані та впорядковані відомості про закономірності функціонування психічного апарату, студент постійно «примірює» їх на себе як носія цього самого психічного апарату, може безпосередньо верифікувати їх на власному досвіді шляхом застосування по відношенню до себе з подальшим самоспостереженням. Важливим елементом емоційного інтелекту є метакогнітивні знання про влаштування та особливості функціонування емоційної сфери людини. У цьому плані студенти-психологи знаходяться у дуже благодатних умовах для його прогресивного становлення, оскільки мають доступ до усіх накопичених людством знань про природу, феноменологію та ефективні техніки керування емоціями та, відповідно, можуть використовувати його для вдосконалення навичок емоційної саморегуляції, управління емоціями, що, як стало відомо з проведеного аналізу, складає квінтесенцію емоційного інтелекту.

Методи та процедура дослідження. Спираючись на запропоновану Н. Холлом 5-компонентну структуру емоційного інтелекту, ми виходили з припущення про існування типового профілю розвитку ланок емоційного інтелекту серед студентів-

психологів, що зумовлені тими індивідуально-психологічними властивостями, здібностями та мотиваційними утвореннями, що лежали в основі вибору професії психолога. Тобто ми очікуємо, що окремі структурні складові у переважної більшості майбутніх психологів будуть сформовані добре, а інші будуть відставати у розвитку. Визначення конкретних проблемних, недостатньо розвинених елементів емоційного інтелекту у цих здобувачів освіти дозволить запропонувати заходи щодо їх оптимізації та підвищення загального рівня емоційного інтелекту як важливого для успішної психологічної практики особистісного утворення. Тому подальші дослідження, можуть бути організовані з метою апробації психолого-педагогічних заходів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, зокрема, вирівнювання діагностованих проблемних зон.

У якості діагностичного інструментарію для визначення стану розвитку елементів емоційного інтелекту сучасних українських здобувачів вищої психологічної освіти було використано методику Н. Холла. Ця методика являє собою класичний стандартизований самозвіт для визначення рівня розвитку емоційного інтелекту, що організований за принципом шкалювання. Відповідно до моделі емоційного інтелекту Н. Холла у його авторській методиці представлено п'ять діагностичних шкал: 1) емоційна обізнаність; 2) керування своїми емоціями; 3) самомотивація; 4) емпатія; 5) розпізнавання емоцій інших людей. Крім цього, у методиці міститься також інтегративний показник розвитку емоційного інтелекту.

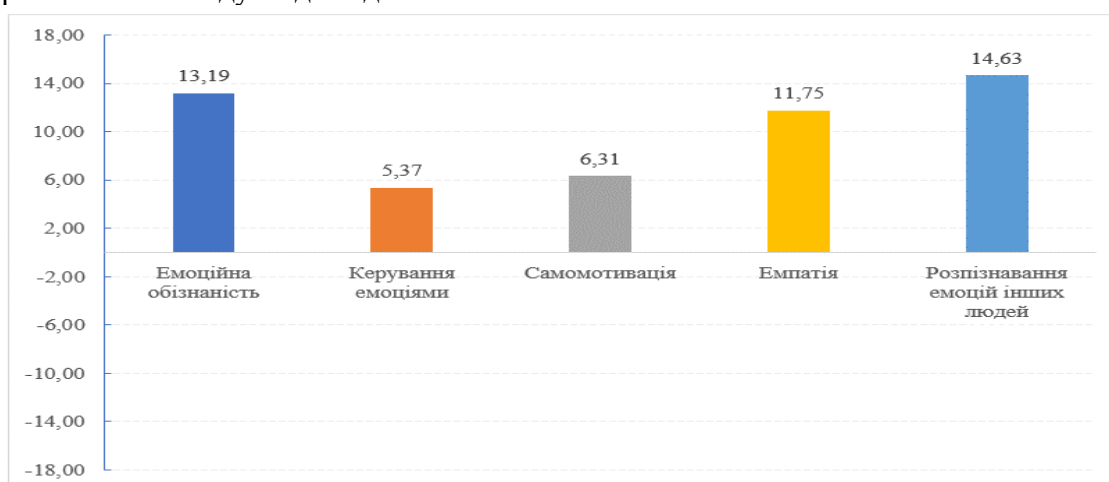
Емпіричне дослідження проводилось на базі Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. До вибірки дослідження увійшло 52 студенти, які здобувають вищу освіту бакалаврського рівня за спеціальністю 053 «Психологія». З них 22 респонденти навчаються на першому курсі, тобто тільки нещодавно почали опанування професії психолога, а 30 респондентів є студентами четвертого курсу та знаходяться на етапі завершення навчання та здобуття бакалаврського рівня вищої освіти з відповідного фаху. У

загальній вибірці дослідження переважно більшість складають респондентки.

Діагностичне обстеження за методикою Н. Холла відбувалося фронтально. На наступному етапі здійснювалось опрацювання отриманих результатів шляхом побудови усередненого профілю розвитку структурних компонентів емоційного інтелекту по усій вибірці дослідження, здійснення кореляційного аналізу між показниками сформованості структурних компонентів емоційного інтелекту, порівняння рівнів сформованості інтегрального показника емоційного інтелекту та його компонентів у студентів першого та четвертого курсів. На основі отриманих емпіричних даних було визначено можливі заходи щодо розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів. Тому можна стверджувати, що окрім такого емпіричного методу дослідження як

тестування були також використані теоретичні методи дослідження, а саме аналіз, систематизація, узагальнення отриманих результатів. Ці методи були задіяні як на етапі теоретичного аналізу літературних джерел з проблематики, що досліджується, так і на інтерпретаційному етапі дослідження у процесі обробки отриманих емпіричних даних. Для статистичної обробки отриманих емпіричних даних використовувався кореляційний аналіз та U-критерій Манна-Уїтні.

Результати і обговорення. У результаті підрахунку середніх значень вираженості ключових компонентів емоційного інтелекту по усій вибірці дослідження було побудовано типовий профіль сформованості емоційного інтелекту майбутніх психологів (рисунок 1).

Рисунок 1. Усереднений профіль сформованості компонентів емоційного інтелекту у майбутніх психологів

Можна констатувати високий рівень сформованості таких складових емоційного інтелекту як «Розпізнавання емоцій інших людей» та «Емоційна обізнаність», на середньому рівні в узагальненому психологічному портреті сучасних студентів-психологів знаходиться така складова емоційного інтелекту як «Емпатія», а низький рівень розвитку мають «Самотивація» та «Керування емоціями». Важливо звернути увагу, що усі компоненти емоційного інтелекту, представлені у моделі Н. Холла, можна розділити на 2 великі класи: перший клас містить складові емоційного інтелекту, що мають переважно когнітивну природу та полягають в обізнаності, поінформованості та пізнавальній

компетентності у царині світу людських емоцій (емоційна обізнаність, розпізнавання емоцій інших людей); другий клас діагностованих складових емоційного інтелекту занурюється у сферу конкретних практичних умінь, що стосуються саморегуляції і співпереживання та забезпечують зовнішній вияв, реалізують на практиці (зокрема, у міжособистісному спілкуванні) емоційну розумність та компетентність (керування емоціями; самотивація; емпатія).

Отримана конфігурація вираженості показників шкал методики Н. Холла дозволяє зробити декілька важливих висновків: по-перше, найбільш виражені та сформовані компоненти емоційного

Питання психології

інтелекту стосуються у першу чергу когнітивної сфери здобувачів освіти, їх загальної обізнаності у царині психологічних знань, що свідчить про орієнтацію вищого закладу освіти на озброєння теоретичними знаннями, забезпечення їх інструментальної професійної підготовки та недостатньою увагою до розвитку практичних навичок роботи з емоціями та власними поведінковими реакція, що у більш широкому контексті свідчить про недоліки саме особистісного розвитку майбутніх психологів, недостатньою увагою до роботи з особистістю студентів у виші; по-друге, отримана конфігурація дозволяє пролити світло на те, що спонукає молодих людей здобувати саме психологічну освіту – зокрема, можна припустити, що природна схильність до емпатії, природна уважність до власних емоцій та емоцій інших людей (адже, як видно у наведеній нижче таблиці 2, ці здібності вже досить добре сформовані навіть у студентів першого курсу), укріплює впевненість у власній спроможності успішно надавати психологічні послуги та забезпечує загальну цікавість до професії психолога як найбільш сприятливої для реалізації цих здібностей сфери. У той же час усвідомлення власних недоліків та прогалин, недостатньої сформованості важливих практичних вмій, що стосуються саморегуляції та самомотивації, також може бути чинником появи бажання займатися психологією. Це підтверджує досить поширену у середовищі

психологів думку, що важливим мотивом здобуття психологічної освіти є наявність певних психологічних негараздів та особистісних проблем, що поєднується з прагненням до їх самостійного вирішення та особистісного саморозвитку.

У відповідності до наміченої процедури дослідження на наступному етапі було проведено кореляційний аналіз між показниками сформованості структурних компонентів емоційного інтелекту (таблиця 1). Значущих кореляційних зв'язків між компонентами емоційного інтелекту виявлено не було, що свідчить про відносну автономність кожної, виділеної Н. Холлом складової, її феноменологічну самобутність та необхідність розробки декількох серій психолого-педагогічних заходів, кожна з яких буде призначена для розвитку того чи іншого з 5-ти компонентів. Цей результат також є дуже важливим у світлі поставлених завдань, оскільки, якби було виявлено наявність тісних кореляційних зв'язків між окремими компонентами емоційного інтелекту, це дало б можливість розробляти заходи тільки для формування окремих елементів, а інші б розвивалися та «підтягувалися» завдяки наявним кореляційним зв'язкам. Однак відповідно отриманим результатам маємо діаметрально протилежну картину, що диктує необхідність розробки ефективних заходів розвитку кожного компоненту окремо.

Таблиця 1

Кореляційна матриця вираженості компонентів емоційного інтелекту

	Коефіцієнт кореляції Пірсона	Емоційна обізнаність	Керування емоціями	Самомотивація	Емпатія	Розпізнавання емоцій інших людей
Емоційна обізнаність	r	—				
	p-value	—				
Керування емоціями	r	0.143	—			
	p-value	0.312	—			
Самомотивація	r	-0.077	0.332	—		
	p-value	0.587	0.07	—		
Емпатія	r	-0.017	0.009	-0.157	—	
	p-value	0.904	0.950	0.265	—	
Розпізнавання емоцій інших людей	r	-0.103	-0.042	-0.201	-0.074	—
	p-value	0.469	0.766	0.154	0.601	—

Останній етап опрацювання зібраних емпіричних даних полягав у здійсненні порівняльного аналізу сформованості компонентів емоційного інтелекту у студентів-психологів різних курсів навчання

(таблиця 2).

Досить показовим є те, що між студентами першого та четвертого курсів не було виявлено жодних статистично достовірних відмінностей за показниками

Питання психології

сформованості структурних елементів емоційного інтелекту. Можна констатувати лише тенденцію до підвищення рівня вираженості цих компонентів у студентів четвертого курсу, що може свідчити про природний приріст емоційної розумності за рахунок дорослішання, природного підвищення емоційної зрілості та поповнення арсеналу теоретичних психологічних знань. Звертає на себе увагу також те, що загальна конфігурація сформованості показників емоційного інтелекту досить схожа у студентів

молодших і старших курсів та у загальних рисах повторює отриманий загальний профіль емоційного інтелекту майбутніх психологів, представлений на рисунку 1. Це може свідчити про відсутність організованої системи розвитку емоційного інтелекту у стінах вишу, про те, що цей важливий процес пущений на самоплив, а також про переважно стихійний характер формування емоційного інтелекту, у процесі якого студенти діють самостійно та покладаються виключно на свої сили.

Таблиця 2

Результати порівняння сформованості компонентів емоційного інтелекту у студентів психологів різних курсів навчання

	Середнє значення		Значення U-критерію Манна Уїтні	p
	I курс	IV курс		
Емоційна обізнаність	12,00	14,07	233	0.072
Керування емоціями	4,14	6,27	252	0.150
Самомотивація	5,59	6,83	280	0.353
Емпатія	11,18	12,17	286	0.413
Розпізнавання емоцій інших людей	14,32	14,87	316	0.801

Станом на теперішній час розроблено значну кількість форм та методів розвитку та вдосконалення психологічних вмінь та навичок. Спираючись на отримані результати емпіричного дослідження, зокрема, суттєві прогалини сформованості практично-дієвого рівня функціонування емоційного інтелекту, можна підсумувати, що тренінг та ділова гра мають стати пріоритетними формами системи заходів щодо його розвитку у студентів-психологів. Саме тренінг та ділова гра, будучи універсальними майданчиками для відпрацювання практичних навичок, дозволить кожному студенту на практиці випробувати свої навички емоційної розумності та вдосконалити їх у режимі реального часу та на матеріалі реальної міжособистісної взаємодії. Конкретний перелік технік та вправ, що увійдуть до складу комплексів заходів, спрямованих на відпрацювання недостатньо розвинених ланок емоційного інтелекту, що були виявлені у результаті нашого пошукового дослідження, є перспективою подальших наукових розвідок.

Висновки. Отже, розвиток емоційного інтелекту як умови гармонійного особистісного становлення майбутніх психологів є першочерговим завданням, що

має організовано та результативно вирішуватись під час навчання у закладі вищої освіти. Фахівець у галузі практичної психології має проявляти емпатію, емоційну обізнаність, вміти керувати власними емоціями та розпізнавати емоції клієнта, а також володіти навичками самомотивації для забезпечення оптимальних професійних зусиль у емоційно напружених, неприємних ситуаціях професійного спілкування, що виступають важливими компонентами емоційного інтелекту. Емоційний інтелект визначається як багатокомпонентне особистісне утворення, що забезпечує здатність відслідковувати, вірно ідентифікувати власні та чужі почуття й емоційні стани, диференціювати їх та використовувати ці відомості у поточній діяльності. Розвинений емоційний інтелект тісно пов'язаний з навичками рефлексії, що виступають значущою професійною компетенцією, необхідною усім практичним психологам.

Найбільш евристичною з точки зору застосування концепції емоційного інтелекту на практиці є модель його структури запропонована Н. Холлом, що включає емоційну обізнаність, управління

своїми емоціями, самомотивацію, емпатію та здатність до розпізнавання емоцій інших людей.

У результаті проведеного емпіричного дослідження з використанням психодіагностичної методики Н. Холла на визначення рівня емоційного інтелекту було встановлено, що серед здобувачів психологічної освіти найбільш виражені та сформовані ті компоненти емоційного інтелекту, що стосуються їх когнітивної сфери, у той час як компоненти, що лежать в основі практичних навичок роботи з власними та чужими емоціями, розвинені недостатньо. Таким чином, доведено існування типового профілю розвитку ланок емоційного інтелекту серед студентів-психологів, що зумовлені тими індивідуально-психологічними властивостями, здібностями та мотиваційними утвореннями, що лежали в основі вибору професії психолога.

Методично обґрунтована підготовка професійного психолога передбачає гармонійне поєднання процесів набуття інструментальної професійної компетентності та прогресивного особистісного розвитку студентів. Однак у результаті емпіричного дослідження доведено, що продовжується практика озброєння студентами переважно теоретичними знаннями та виражена орієнтація вишу на забезпечення їх інструментальної професійної підготовки з

одночасною неухвагою до гармонійного особистісного розвитку.

Було зафіксовано відносну автономність кожної, виділеної Н. Холлом складової, її феноменологічну самобутність та необхідність розробки декількох серій психолого-педагогічних заходів, кожна з яких буде призначена для розвитку того чи іншого з 5-ти компонентів. Встановлено, що станом на теперішній час розвиток емоційного інтелекту студентів-психологів здійснюється за рахунок природного підвищення емоційної зрілості, дорослішання, дозрівання, поповнення багажу психологічних знань, що мають переважно теоретичний характер. Відсутність значущого прогресу у сформованості показників емоційного інтелекту студентів-психологів молодших та старших курсів дозволяє зробити висновок про відсутність організованої системи розвитку емоційного інтелекту та переважно стихійний характер його формування.

У зв'язку з виявленням суттєвих прогалин у сформованості практично-дієвого рівня функціонування емоційного інтелекту система заходів щодо його розвитку має будуватися на основі широкого використання тренінгу та ділової гри.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою та апробацією комплексу психолого-педагогічних заходів, спрямованих на розвиток кожного компонента емоційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional Intelligence. New ability or eclectic traits? *American Psychologist*, 63, 503-517.
2. Марчук, С. (2021). Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПСИХОЛОГІЯ, Випуск 3, 20-23. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.4>
3. Носенко, Е. Л., & Коврига, Н. В. (2003). Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа.
4. Стельмашук, Ж., & Ваколюк, А. (2019). До проблеми розвитку емоційного інтелекту особистості. *Інноватика у вихованні*, №9, 259-265.
5. Носенко, Е. (2012). Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної самосвідомості. *Вісник Дніпропетровського національного університету*. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 18, т. 20, № 9/1, 116-123.

References

1. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional Intelligence. New ability or eclectic traits? *American Psychologist*, 63, 503-517.
2. Marchuk, S. (2021). Teoretychnyi analiz poniattia emotsiinoho intelektu v psykhologii [Theoretical analysis of the concept of emotional intelligence in psychology]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii PSYKhOLOHIIa, Vypusk 3, 20-23. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.4> (in Ukrainian)

3. Nosenko, E. L., & Kovryha, N. V. (2003). Emotsiinyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii : monohrafiia [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions]. Kyiv : Vyshcha shkola. (in Ukrainian)

4. Stelmashuk, Zh, & Vakoliuk, A. (2019). Do problemy rozvytku emotsiinoho intelektu osobystosti [To the problem of the development of emotional intelligence of the individual]. Innovatyka u vykhovanni, №9, 259-265. (in Ukrainian)

5. Nosenko, E. (2012). Emotsiinyi intelekt yak forma proiavu vazhlyvoi skladovoi osobystisnoho potentsialu – refleksyvnoi samosvidomosti [Emotional intelligence as a form of manifestation of an important component of personal potential – reflective self-awareness]. Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pedahohika i psykholohiia, Vyp. 18, t. 20, № 9/1, 116-123. (in Ukrainian)

Summary

Moroz L. doctor of psychological sciences, professor,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Kobets O. doctor of psychological sciences, professor,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Introduction. *The personal development of a student-psychologist organized within the walls of a higher education institution should include the purposeful formation of both the substantive and value aspects of his psyche and the development of his emotional-volitional and communicative spheres. Professional practical psychologist empathy, emotional awareness, be able to manage their own emotions and recognize the emotions of the client, as well as have self-motivation skills to ensure optimal professional efforts in emotionally intense, unpleasant situations of professional communication, which are important components of emotional intelligence.*

Purpose. *It consists in highlighting current scientific ideas about the phenomenology of emotional intelligence, the peculiarities of its manifestation in the field of professional psychological activity, analyzing the conditions and factors of its development in future psychologists, as well as implementing an empirical study of the current state of development of elements of emotional intelligence among modern Ukrainian applicants for higher education, which will determine the priority ways of its organized development within the walls of a higher educational institution.*

Methods. *Theoretical research methods: analysis, systematization, generalization of the results. Empirical methods: the method of N. Hall on the definition of emotional intelligence. Methods of statistical data processing: correlation analysis, Mann-Whitney U-test.*

Originality. *The scientific novelty lies in highlighting the peculiarities of the manifestation of emotional intelligence in the field of professional psychological activity, as well as in determining the level of development of the components of emotional intelligence among modern Ukrainian psychology students.*

Conclusions. *The most heuristic from the point of view of applying the concept of emotional intelligence in practice is the model of its structure proposed by H. A hall that includes emotional awareness, managing one's emotions, self-motivation, empathy, and the ability to recognize other people's emotions. Among applicants for psychological education, those components of emotional intelligence that relate to their cognitive sphere are most pronounced and formed, while the components underlying practical skills in working with their own and others' emotions are not sufficiently developed. It is proved that the practice of equipping students mainly with theoretical knowledge continues and the orientation of the university to ensure their instrumental professional training with simultaneous inattention to harmonious personal development is expressed. The relative autonomy of each allocated neutrino was recorded. Hall component, its phenomenological originality and the need to develop several series of psychological and pedagogical activities, each of which will be designed for the development of one or another of the 5 components. In connection with the identification of significant gaps in the formation of a practically effective level of functioning of emotional intelligence, the system of measures for its development should be based on the widespread use of training and business games.*

Keywords: *emotional intelligence; personal potential; professional and personal growth; self-regulation; practical psychologist.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Recelved/Поступила: 22.05.23.